

FÜLÖP DOROTTYA

„Oh mi háborult szellem vagy Sylvester!”

Petőfi Sándor alakja Jókai Mór *Sylvester éjszakák* című művében

Az 1850-es évek második felében a szabadságharc leverése és Petőfi Sándor eltűnése miatt megrendült Jókai több írásában is elkezdte felidézni halott költő barátjának emlékét. 1854-ben, *Magyar költők sorsa* című művében név nélkül említette pályatársát,¹ *Tarka élet* című,² 1855-ben megjelent kötetében több, Petőfivel kapcsolatos visszaemlékezést gyűjtött össze,³ későbbi hírlapi cikkeiben és tárcamemoárjaiban pedig „valóságos legendáriumot” épített alakja köré.⁴ Életművében visszatérő témává vált a Petőfihez kötődő emlékek felidézése és a hozzá kapcsolódó lelkiismereti vívódások megfogalmazása.

Az 1858. január 2-án, a Hölgyfutár címlapján közölt *Sylvester éjszakák* című „miniatűr memoár”, amelyet Jókai az alcímben *emléknek* nevezett, szintén ezen írások sorába illeszkedik, és egyúttal a „Petőfi–Jókai-kultusz egyik kezdeményező szövegeként” is számon tartható.⁵ A mű mozaikszerűen egymás mellé rendezett képekből áll, amelyek mindegyike egy-egy jelentős szilvesztert jelenít meg Petőfi életútjának szempontjából: az 1822., az 1844., az 1846. és az 1857. év végét (az utóbbi esetén már a költő holttestét fedő „alacsony dombot” ábrázolva). Jókai egyetlen alkalommal sem írja le Petőfi nevét a szövegben, kiléte a közismert életrajzi referenciapontok felismerése, illetve néhány, az életművére mutató, gondosan kiválasztott allúzió révén azonosítható. Az emlékek felidézésekor mellőzi továbbá a biografikus adatok kiemelését, az egyetlen valódi név, amely feltűnik a szövegben, „Kis Körös”, Petőfi születésének helyszíne.⁶

Az első felidézett éjszaka az 1822-es szilvesztert, Petőfi születésnapját jeleníti meg. Jókai a költő világra jöttének körülményeire rávetíti a krisztusi születéstörténet elemeit, messiánisztikus szerepben tüntetve fel Petőfit: „Ide lenn a kis hajlék meleg szobájában fiúcska született, ki fölött örömkönyeket sir a jó öreg korcsmáros s az anyák legjobbika. A csillagocskák odafenn integettek egymásnak, suttogva sugárbeszéddel: »ma született új csillaga a földnek, a ki ragyogni fog egykor, hogy egész nemzete melegsik sugárainál s még a távol népek is meglátják és magasztalni fogják tündöklését.«”⁷ Szintén a krisztusi párhuzamot erősíti az égen felbukkanó meteor említése, amely a költő érkezését hirdeti: „Odafenn az égen nagy robogva száll keresztül a pislogó csillagocskák szemei előtt egy roppant meteor, változó színével fényt vetve a földre, szikrázó sörényét csóválva maga után hosszsan. Fele útján szétpattant, elveszett.”⁸ Jókai már az 1854-es *Magyar költők sorsa* című írásában Petőfire vonatkoztatta a hullócsillag metaforikus képét: „a csillagok magasságáig vitte nevét, onnan hullott alá, éppen mint a csillag, melyről senki sem tudja, hová esett”.⁹ Az 1850-es évektől egészen a pályája végéig az égen tovarohanó meteor vagy üstökös mint jelkép számos szövegében felbukkant Petőfi rövid, de impozáns pályájának érzékeltetésére. *Életem* című, időskori verses önéletrajzában (1901) a kísértetek közt felbukkanó Petőfiről szintén a következő sommás megjegyzést teszi az énelbeszélő: „mint egy tűz sárkány [vagyis üstökös] vonult át az égen / S szétpattant ragyogva, régen, nagyon régen!”¹⁰ A metafora alkalmazásán túl már a *Sylvester éjszakák*ban megfigyelhető egy olyan narrációtechnikai eljárás, amellyel a Petőfi-életművet behatóan ismerő Jókai később szintén több ízben élt barátja emlékét felidéző szövegeiben. Jókai számos intertextust és allúziót épített vonatkozó műveibe, amelyekben ekként Petőfi mint szereplő gyakran „saját hangján” szólal meg, vagy a számára otthonos fiktív terekben mozog. Az eljárás érzékletes példájaként kiemelhető *Politikai divatokban a Halhatatlan a lélek...* című versre utaló feljegyzések olvashatók egy Pusztafi íróasztalán heverő papiroson, az egyes szereplők párbeszédeibe Petőfi-verssorok épülnek bele,¹¹ és bizonyos esetekben a vendégszövegek bűvőpa-

takszerűen bújnak meg egy-egy jelenet leírása mögött,¹² hogy megerősítsék vagy éppen ki-mozdítsák a szereplők (Zezeji és Pusztafi) Petőfivel való azonosságát.¹³ Jókai az 1858-as *Sylvester éjszakák*ban már Petőfi születése kapcsán élt olyan átvételekkel, amelyek líráját idézik fel: például a fia születését váró „jó öreg kocsmáros” emlegetése Petőfi azonos című, 1845-ös költeményére utal, míg „az anyák legjobbika” az *Anyám, anyám* és az *Egy estém otthon* című versekre.¹⁴

Az 1841-es szilveszter képe Petőfi vándorlásainak nehézségeit sűríti magába, amelyek költészetének ikonikus helyszínén, az „alföldi rónán” kerülnek megjelenítésre. A szövegrészen átsejlik Petőfi *Távolból* című verse, hiszen a viharos pusztán haladó költőt „szárnyakká lett vágyak” viszik magukkal, miután hátrahagyja a szülői házat, hogy a művészetnek szentelhesse életét.¹⁵ A messiás-szerepet ebben az egységben is hangsúlyozza a narrátor a koldusnak tűnő költőfejedelem leírásakor: „Pedig ő volt a költők fejedelme. Senki sem tudta még azt. Titok volt. De ő érzé szívében az égi lángot, és fölötte érzé magát a földnek.”¹⁶ Szintén Petőfi nehéz sorsát hivatott érzékeltetni az 1844-es évet búcsúztató szilveszter megidézése, amelyet a költő Debrecenben töltött. Ezen év végéről verset is írt (*Bucsu 1844-től*), amelyre a narrátor szintén utal: „Sylvester éjszakáján boldogtalan rimeket soroz a költő.”¹⁷ Petőfi debreceni lakása a leírás szerint két jelképes terület között helyezkedik el: az ablakból egyik oldalon a „nagy hideg puszta” látszik, míg a másikon „kerek domb, kerek dombon az akasztófa”.¹⁸ Úgy tűnik, mintha a térelemek elrendezése életművének két jellegzetes elemét jelképezné és kötné össze szimbolikusan: a pusztáról szóló verseket és az 1846 elején készült *A hóhér kötele* című regényt, amely Jókai *Szomorú napok* című második regényére is hatást gyakorolt.¹⁹

Az 1846-os szilveszter kapcsán egy Tízek Társaságához kötődő életkép kerül megjelenítésre, amelyben a tagok megpróbálják megjósolni saját halálukat. A szereplők kiléte az általuk elképzelt halálnem, illetve a narrátor néhány leíró megjegyzése révén fedhető fel, ugyanis nevüket Jókai említetlenül hagyja. Ezzel a szerzői megoldással életműve egy kései darabjában is élt: a pályáját összegző *Életem* című verses önéletrajzában tizenkét öngyilkossá lett kortársának portréját „rejtvénytyszerűen” jeleníti meg a haláluk körülményeinek ismertetésével és érzékletes jellemrajzaikkal, anélkül hogy nevüket szövegbe foglalná. Mindkét műben tehát a halál mint a személyes sors fontos eleme jelenik meg, amely meghatározza az egyént. A *Sylvester éjszakák* esetén a szereplők azonosítását nehezíti, hogy a körülírások pusztán jóslatokként értelmeződnek, hiszen 1858-ban, a szöveg megírásának idején a Tízek Társaságának hét tagja még életben volt. Közülük hárman azonban – Petőfi Sándor, Kerényi Frigyes és Obernyik Károly – már eltávoztak az élők sorából, így az általuk megfogalmazott jóslat külön figyelmet érdemel.

Petőfi a szilveszteri jelenet szerint a társai előtt megjövendölte harctéri halálát: „Én nem halok meg gyáván, csendesén; – csatatér lesz a halálos ágyam, ott taposnak össze, ottan temetnek el; soha rám sem talál senki.”²⁰ Úgy az *Utazás egy sírdomb körül*, mint az *Életem* című művében Jókai a segesvári csatatéren 1849. július 31-én fegyver nélkül megjelenő, huszonhat éves Petőfi halálát később az öngyilkosság sajátos formájának minősítette, ugyanis úgy vélte, hogy „[i]gy csak az tesz, a ki szántsándékkal megakarja áldozni magát”.²¹ Petőfihez hasonlóan Kerényi Frigyes haláláról szintén pontos „jóslat” jelenik meg a szövegben: „Kaczagatok rajtam, de én jól tudom, hogy engem a lelkem öl meg; egyszer megőrülök s abba halok bele.”²² Kerényi 1852 februárjában, harmincéves korában halt meg lowában, miután Amerikába emigrált. A róla szóló cikkek arról tudósítottak, hogy nem sokkal elhunytát megelőzően megőrült – valószínűleg a halálát okozó ragályos betegségét kísérő hallucinációktól szenvedett.²³ Ugyanakkor az örület emlegetése a haláláról kialakult mítosz szerves elemévé vált, és szépirodalmi szövegekbe is beépült – többek között Vadnai Károly *Kerényi* című verse is megidézi ezt a képzetet.²⁴ Petőfi és Kerényi alakját azonban nem csupán a korai halál ténye köti össze, hanem az is, hogy a kortársak szerint mindketten versben jövendölték meg életük végét: Petőfi Sándor *Egy gondolat bánt engemet* („Ott essem el én / A harc mezején”),²⁵ Kerényi Frigyes pedig egy lengyel emigráns szemszögéből írt *Lengyel temetkezés* („Örültté lőn – addig harcolának / Le-

kében kigyói fájdalomának [...] / Nincs, ki nézze véglángját szemének”)²⁶ című költeménye révén. A harmadik jóslat szerint Obernyik Károlyt éppen sorsának jobbra fordultakor ragadja el a halál: „mikor egyszerre jó dolgom kezd lenni, akkor kell hirtelen meghalnom”.²⁷ Az 1855 augusztusában epemirigyben²⁸ váratlanul elhunyt Obernyik sorsának tragikumát a róla írt nekrológok szerzői is kiemelték, tehát Jókai minden bizonnyal egy, a sajtóban szintén elterjedt vélekedést épített a szövegbe: „Obernyik Károly költönket és szeretett pályatársunkat akkor éré el balsorsunk keze, midőn egy új mű elkészítésén éjet napot összetéve dolgozott, midőn egy szép öröklés biztosítá a felől, hogy ezután előszeretettel fölkarolt életcéljának függetlenül és kizáróan élhet; midőn nagyobb tanintézeteink egyikében, mely nagy reményeket kötött tudományos jelleméhez, még meg sem kezdheté működését.”²⁹ Ily módon a három bekövetkezett halál, amelyről a korabeli olvasóknak tudomása volt, a jóslatok „igaz voltát” támasztják alá, s egyúttal a Tízek Társaságának tagjait váteszköltői szereppel ruházzák fel.

A további hét szereplő esetén az azonosítás vagy életrajzi utalások, vagy a narrátor által rögzített tömör jellemrajzok alapján végezhető el, ugyanis Jókai az 1872-ben keletkezett *Az én kortársaim* című visszaemlékezésében szintén részletes leírást készített a Tízek Társaságának tagjairól,³⁰ a két mű közti szövegpárhuzamok pedig egyértelmű fogódzókat nyújtanak a tagok kilétének felfedezésében. Ily módon a pap esetén, akiből „predikációs halott lesz”, Tompa Mihályról van szó; a „heveskedő ifjú”, akit párbajban ölnek meg, Degré Alajos; a „viharos dalnok”, akit „a bor szelleme öl meg”, Lisznyai Damó Kálmán; az „atticus humor és sarcasmusok nagy mestere”, aki nem adja könnyen magát a halálnak, Pákh Albert; a hivatalnok, aki el tudja fogadni a rá kiszabott sorsot, Bérczy Károly; „a kedélyes regények írója” pedig, aki leszidja társait a beszélgetés miatt, Pálffy Albert.³¹ Jókai Mór, aki saját megszólalását közvetlenül a Petőfié elé helyezi, a következő jóslatot mondja: „akkor halok meg, mikor képtelen vagyok tovább dolgozni. (Kisül hát, hogy féltemben irok annyit nyakrafőre.)”³² Narratológiai funkcióját tekintve mind-egyik jóslat a feszültség fokozásával a szöveg központi szereplője, Petőfi baljós megszólalását készíti elő, melyet követően utólag komolyan veendő jóvendülésre írodik át a tagok játéknak induló beszélgetése. Jókai *Apotheosis* című költeményében, amelyet Petőfi halálának ötvenéves évfordulója alkalmából írt, szintén hasonló szerepben tüntette fel a Társaság tagjait, ugyanis az előadásra szánt mű utasításai alapján a színpadon – az ekkor még csak elképzelésként létező – görög stílusú Petőfi-ház áll, melynek párkányzatán Petőfi kortársainak mellszobrai vannak elhelyezve (a Tízek Társaságából Tompa, Lisznyai, Kerényi, Bérczy, Obernyik, Degré és Pálffy van nevesítve), előtte pedig Petőfi ércszobra tűnik fel,³³ vagyis a mellszobrok vizuálisan az egészalakos Petőfi-szobor nagyságát emelik ki, a csarnokban való feltűnésüket pedig az indokolja, hogy valamilyen módon kötődnek Petőfihez – vagyis történetük a „nagyobb történet” szempontjából válik jelentőssé.

A jóslatok szövegbe építésének szempontjából lényeges továbbá, hogy Jókai, aki bevallottan fatalista, „omenekben, praedestinációban” hívő volt,³⁴ saját pályáját szintén az elrendelt végzet függvényében írta le, például *Légyottok a halállal* című sorozata és *Életem* című költeménye szerint egy halálangyallal kötött alku értelmében nyert hatvan évet „ábrándvilágának” megvalósítására,³⁵ vagy utolsó születésnapja alkalmából készült „79” című versében életútját egy jóslat beteljesedéseként láttatta, amelyet kilencéves korában – az első versének kinyomatásakor, vagyis az irodalmi pályán való elindulás pillanatában³⁶ – rendelt el számára a Mindenható, eleve sorsába írva idős korában kötött második házasságát.³⁷

Az 1857. évi szilveszter már a tizedik jóslat beteljesülése utáni állapotot ábrázolja, és Petőfit a holtak társaságában lanton játszó kísértetként jeleníti meg: „Alacsony domb a hegy alatt. Százan is fekszenek tán abban? [...] Lenn a nehéz domb alatt, a fű gyökerén is alúl, ott veri a költő kobzát, arany lantját, ezüst húrral, olyan búbjos dalokat zeng; társai, a többi holtak, körül ülnek, úgy hallgatják.”³⁸ A kísértet-lét megjelenítése szintén Petőfi szövegeinek felhasználásából következhet, hiszen a holtak halhatatlansága vagy megidézhetősége gyakori elem műveiben, melyre úgy lírájában, mint prózájában számos példát lehet találni.³⁹ A túlvilági lét lehe-

tőségét 1847-es költeményében önmagára is kiterjeszti: a szintén jóslatként értelmezett *Szeptember végén* című vers harmadik versszakában a lírai én kísértésként jelenik meg, aki feljön a sír mélyéből kedvese özvegyi fátyláért, amelyet az fejfájára akasztott.⁴⁰ A Petőfi-líra keretei közt tehát a holtak lelkének halhatatlansága magától értetődően érvényes,⁴¹ és ekként a „költő” útja sem ér véget a halállal, hanem azon túl is folytatást nyer. Ily módon Jókai megoldása, amellyel az utolsó szilveszteri életképet Petőfi halálának dátuma után helyezi és egy túlvilági jelenetet választ tárgyául, szervesen következik a Petőfi-líra szemléleti sajátosságainak követségéből. Az Orpheuszra emlékeztető, arany lantján halott társainak játszó Petőfi képe a költői halhatatlanságot érzékelteti, hiszen dalai még a síron túl is felcsendülnek. Ez a romantizált-idilli ábrázolásmód kontrasztját képezi számos későbbi Petőfi-szellem megjelenítésének, ugyanis Jókai műveiben a halott barát az idő előrehaladtával egyre többször kísértő rémalak-ként bukkan fel. Az 1860-as évek elején keletkezett *Politikai divatokban* például a Petőfire emlékeztető Zeleji Róbert kedvese álmaiban felbukkanva piros nyakkendőt hord, amelyet nem vehet le, ugyanis az tartja össze a fejét a nyakával.⁴² A *Holt költő szerelme* című költemény Petőfi-kísértete halott társainak csontjai közt keresgél, hogy megtalálhassa saját koponyáját, időközben újra férjhez menő özvegye előtt pedig éjfélként mindig újabb és újabb fejet viselve jelenik meg – a sajátját akkor leli meg, amikor kedvese már nem retteg a jelenéstől, hanem várja annak felbukkanását, végső megnyugvást pedig csak akkor talál, miután magával viszi nejét és gyermekét.⁴³ De a rém nem csupán az özvegyet kísérti e szövegvilágban, hiszen Jókai sem képes lelkiismereti vívódásaitól szabadulni, amelyek elsődlegesen azon kérdésben fogalmazódnak meg, hogy volt-e joga tovább élni, miután barátja életét adta a közös célért, a szabadságharc sikeres végkimeneteléért. Nem sokkal a halála előtt keletkezett *Életem* című verses önéletrajzában az őt meglátogató kísértetek között szintén felbukkan Petőfi szelleme, aki éppen a hazáért vállalt áldozat hiányát kéri számon az énelbeszélőn, amelyet csupán a „tenyerben hordott levágott fej”, vagyis a mártírhálal pótolhat:

*Nem ég ki a szemed, ha alakom nézed?
Nem irigyled rajt a sirbolti penészet?
Nem esküdtünk e egy zászló alá ketten?
Nem jöhettél oda, hová én mehettem?
Itt maradtál, gyáván, alkudva a létért,
Gyémántszívet silány üvegért cseréltél
Te élj megalázott rabszolgaként itten
Én a büszkeségem le a sírba vittem
Majd, ha utánam jössz, a levágott fejed
Tenyeredben hordva, kibékülök veled
...Nagyot gondolok rá: melyikünk tett jobban?
Te, ki bevégezted, vagy én, ki folytattam?⁴⁴*

A Petőfivel kapcsolatos emlékek kitörölhetetlenségét, a dilemmák feloldhatatlanságát érzékelteti az 1891-ben megjelent *Soha sem egyedül* című novella, amelyben az elbeszélő meghűlés miatt nem vehet részt Tóth Lőrinc jubileumi ünnepségén, így otthon marad, azonban nem kell egyedül töltenie a napot, mivel vele vannak kedves háziállatai is. A novella zárlatában megelevenedik a falon látható Petőfi-festmény: a költő az elbeszélő asztalához ül, és „rettentes sorokat” kezd el írni „világgyújtogatásról”, „népirtó haragról”, „égostromló lelkesedésről”, majd hirtelen újra eltűnik. Ily módon a cím metaforikus jelentéssel bír, a „soha sem egyedül” állapot nem csupán a házban fizikailag jelen levő társakat foglalja magába, hanem Petőfi állandó, felszámolhatatlan jelenlétére is vonatkozik. Ugyancsak ezt sejteti a Jókai által megadott alcím, amelyben amellet, hogy Vadnai Károlynak ajánlotta a művet, önidentifikációja szempontjából is jelentősnek ítélte a szöveget („Magam magamrul”).⁴⁵

A *Sylvester éjszakákban* a kísértet sajátos, életet és halált összemósó határhelyzete⁴⁶ azonban nem csupán Petőfi szempontjából fontos. A költő mellett állandóan felbukkanó, többarcú főszereplő, Sylvester apó, aki az elmúlt és az új év találkozásakor tűnik fel, szintén a határhelyzetek szimbolikus megtestesítője. Ezen vonását a narrátor már a szöveg első egységében – Petőfi történetének kezdete előtt – ismerteti: „Különös tréfás öreg úr ez a Sylvester... egyik kezével sirtás, a másikkal bölcsőt ringat; – odaül a határdombra, mely a jövőt és a múltat elválasztja, ott hízelkedik a közeledőnek, s gorombáskodik a tovább menővel; – a ma születőnek beszél vidám farsangról, virágos tavaszról, gazdag aratásról; a haldoklónak szemére hányja hosszú böjtjét, száraz nyarát, hiú reményeit.”⁴⁷ Úgy tűnik, mintha az éppen szilveszterkor született Petőfi valamiként Sylvester apó „gyermeké” lenne, vagy legalábbis hozzá hasonlóan rendelkezne a határhelyzetek uralásának képességével, hiszen a kiváltságos tulajdonságokkal bíró költő múlt és jövő fölött áll (megjósolja saját halálát), kísértetként pedig az élet és halál sajátos mezsgyéjére kerül (több értelemben is halhatatlan marad). Hasonlóságukat az utolsó mondattal a narrátor is megerősíti, aki a korábban szeszélyes agglegénynek, kedélyes öreg úrnak, unalmas vén embernek, embertelen uzsorásnak és jókedvű cimborának titulált Sylvestert végül Petőfihez hasonlóan egyértelműen a kísértet-létbe utalja: „Oh mi háborult szellem vagy Sylvester!”⁴⁸ Noha a kritikai kiadást sajtó alá rendező Fábrián Györgyi a mindig más alakban megjelenő Sylvester apó mögött Hans Christian Andersen *Tizenketten a postakocsin* című meséjét feltételezte lehetséges ihletforrásként,⁴⁹ az évenként más és más alakban visszatérő és végül szellem-létbe utalt Sylvesterre Charles Dickens *Karácsonyi énekének* kísértetábrázolása is hatást gyakorolhatott.⁵⁰ A Sylvester apóval való hasonlóságot erősíti továbbá a novella többek által dicséret szerkezeti bravúrja is:⁵¹ a ritmikusan feltűnő Sylvester alakja rájátszik Petőfi felbukkanásaira, hiszen a köré szerveződő jelenetek, amelyeket Jókai egymás mellé rendez, szintén az események rendkívüli, megismételhetetlen voltát hangsúlyozzák. Ugyanakkor Petőfi rendszeres és váratlan „feltűnései” a kultusz-képződésnek is fontos elemét adták – amint Jókai fél évvel korábban, 1857 júliusában a *Szerdai levelekben* írta, éppen ezek tették Petőfit halhatatlanná: „Van egy hír, mely minden esztendőben előfordul legalább egyszer, megteszi az útját az ország egyik szegletétől a fővárosig, onnan ismét ki a vidékre, s azután elcsendesül újra: ez a hír az, hogy a magyar költők egykori csillaga, Petőfi nem halt meg. E napokban ismét Marosvásárhelyről hozták hozzánk e hirt, állítva, hogy beszéltek is vele, ráismertek, hívták; de ismét eltűnt. [...] Bizonyára meghalt ő s csodálatos tünetmény, hogy válik szemlátomást halhatatlanná; egy ideig nem hiszik, hogy meghalt, nem hiszik évekig, évtizedekig és majd azután századok múlva sem fogják hinni, hogy meghalt. Ilyen szépen még nem vált halhatatlanná emberi név.”⁵² Hasonlóképp fogalmaz néhány évvel később *A Petőfi-keresők* (1861) című költeményében: „Másutt még visszakerültire várnak: / Itt él, ott holt hire támad. / Meg-megjelen s nyomtalan úgy elenyész; / Népják szövi róla regét”⁵³

A szakirodalomban mindmáig meglehetősen mellőzött *Sylvester éjszakák* nem csupán precíz szerkesztettsége és kidolgozottsága miatt érdemel tehát figyelmet, hiszen magába sűríti a Petőfi-kultusz Jókai által a későbbiekben is működtetett mechanizmusait. A lírai hangvételű *emlék*, amely az immár halott barát „költői és emberi nagyságát”⁵⁴ hirdeti, Jókai kultuszformáló szövegeinek egyik korai és jól sikerült darabja, amely megelőlegez valamit a negyven évvel később keletkezett, Petőfit a halhatatlanok dicsőségébe emelő *Apotheosisból* is.

JEGYZETEK

¹ JÓKAI Mór, *Magyar költők sorsa*, Vasárnapi Újság, 1854. március 26., 26.

² Már a cím is a Petőfi-lírából idézi meg: az 1847-es *Tarka élet* című költeményt.

³ *Egy magyar költő életéből és Emlékezések: Petőfi és a censor, Petőfi mint keresztapa, A veszélyes ügyesség*. A kötettről lásd bővebben: OWAIMER Oliver, *Két Petőfi: A Petőfi-diskurzus két pólusa az 1850-es években = Pályakez-dés, karrierút, irodalomtörténet: Tanulmányok*, szerk. RADNAI Dániel Szabolcs, RÉTFALVI P. Szófia, SZOLNOKI Anna, Verso, Pécs, 2021, 134–138.

- ⁴ HERMANN Zoltán, *Pályák és üstökösök: Arany János és Jókai Mór*, Hungarológiai Közlemények, 2017/2, 43.; SZILÁGYI Márton, *Kiadástörténet és kultusztörténet: Petőfi összes műveinek vitatott tulajdonjoga az 1870-es években = Uő, A magyar romantika ikercsillagai: Jókai Mór és Petőfi Sándor*, Osiris, Budapest, 2021 (Osiris Irodalomtörténet), 352–375.
- ⁵ HERMANN Zoltán, *Jókai karácsonyi novellái = A kispróza nagymestere: Tanulmányok Jókai Mór novellisztikájáról*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatonfüred, 2018 (Tempevölgy könyvek, 25), 191–192.
- ⁶ Jókai pályája végén, 1901-ben keletkezett *Életem* című költeményében saját életútjának leírásakor ugyancsak ezzel a megoldással élt: elhagyta az önéletrajzi elbeszélések szokványos elemeit (mint például a szerző genealógiáját), csupán Komárom nevét említette szülővárosaként. Lásd bővebben: TÖRÖK Zsuzsa, *Öregkor és az életút elbeszélése: Öntükröző eljárások Jókai kései verses önéletrajzában = „...író leszek és semmi más...”: Irodalmi élet, Irodalmiság és öntükröző eljárások a Jókai-szövegekben*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatonfüred, 2015 (Tempevölgy könyvek, 19), 57.
- ⁷ JÓKAI Mór, *Sylvester éjszakák*, Hölgfutár, 1858. január 2., 1. Kritikai kiadása: JÓKAI Mór, *Elbeszélések (1858)*, s. a. r. FÁBIÁN Györgyi, Akadémiai, Budapest, 2000 (Jókai Mór Összes Művei) [A továbbiakban: JMÖM Elbeszélések 8], 5–11.
- ⁸ JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 1.
- ⁹ *Uo.*, 26.
- ¹⁰ JÓKAI Mór, *Életem*, OSZK Kt, Oct. Hung. 692. Posztumusz közlés: Az Ujság, 1911. április 20., 1.
- ¹¹ Az átvételek azonosításáról és jelentőségéről lásd bővebben: SZILÁGYI Márton, *Jelmezek és jellemek: Politikai divatok = SZILÁGYI, A magyar romantika ikercsillagai...*, i. m., 323–351.
- ¹² Például a *Tűz* című vers jelenetét írása: FÜLÖP Dorottya, *„...kiosztották a szerepeket...”: Névrejtés és szerepjáték Jókai Mór Politikai divatok című regényében*, Irodalomismeret, 2020/3–4, 118–119.
- ¹³ OWAIMER Oliver, *A Petőfi-rejtély Jókai szemével: A Politikai divatok a Petőfi-diskurzus kontextusában*, Tiszatáj, 2022/3, 75–82.
- ¹⁴ JMÖM Elbeszélések 8, 324.
- ¹⁵ *Uo.*, 325.
- ¹⁶ JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 2.
- ¹⁷ *Uo.* Szintén ezen tél élményeire épül az *Egy telem Debrecenben* című vers. Éppen 1857-ben keletkezett Orlai Petrich Soma *Petőfi Debrecenben 1844-ben* című olajfestménye, amelyet az utóbbi vers illusztrációjaként értelmezett a közönség. A Hölgfutár 1858-ban előfizetőket gyűjtött a mű nyomán készült litográfia megvásárlására.
- ¹⁸ *Uo.*
- ¹⁹ SZILÁGYI Márton, *Egy 40-es évekbeli regény az 1850-es években: Szomorú napok = SZILÁGYI, A magyar romantika ikercsillagai...*, i. m., 311–312.
- ²⁰ JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 2.
- ²¹ JÓKAI Mór, *Utazás egy sirdomb körül*, Nemzet, 1887. jan. 6., [1]. Lásd még az *Életem* szöveghelyét: „Ez is öngyilkosul kereste a halált” (JÓKAI Mór, *Életem*, OSZK Kt, Oct. Hung. 692.; Az Ujság, 1911. április 20., 1.).
- ²² JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 2.
- ²³ Kerényi halálának körülményeit a rendelkezésre álló források alapján feltárta: PATONAI Anikó Ágnes, *„Testesülve nincs sehol jelen”: Nyomozás Kerényi Frigyes halálának ügyében*, Irodalomismeret, 2024/2, 4–39.
- ²⁴ VADNAI Károly, *Kerényi*, Divatcsarnok, 1853. július 31., 692.
- ²⁵ PETŐFI Sándor *összes költeményei (1845. augusztus – 1846)*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Akadémiai, Budapest, 2003 (Petőfi Sándor Összes Művei 4.), 230–231.
- ²⁶ Pákh Albert már 1852 őszén Kerényi halálára vonatkoztatta a sorokat: „S a mit egy költeményben ön-maga írta, szó szerint betelt rajta” (PÁKH Albert, *Kerényi*, Budapesti Viszhang, 1852. szeptember 19., 398.). A beteljesült jóslatot mint a költői sors szerves elemét az 1875-ben megjelent, Kerényi verseit tartalmazó gyűjteményes kötet (melynek előszavát szintén Pákh jegyzi) végleg rögzítette: KERÉNYI Frigyes *összes költeményei*, Franklin-Társulat, Budapest, 1875.
- ²⁷ JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 2.
- ²⁸ N. n., *Gyászír*, Vasárnapi Újság, 1855. augusztus 26., 272.
- ²⁹ N. n., *Obornyik Károly*, Budapesti Hírlap, 1855. augusztus 23., 2446. Élete valóban akkor szakadt meg, amikor kezdett fellendülni pályája: tanárként dolgozott Körösön, irodalmi alkotásait kezdték elismeréssel fogadni, 1854 végén először játszották *Kolonisz* című drámáját, és halála előtt közvetlenül ugyancsak egy újabb drámán dolgozott, amelyet már nem fejezhetett be. *Brankovics* című munkája dicséretben részesült a Tomori Anasztáz által kitűzött száz aranyért hirdetett pályázaton, melynek eredményhirdetésére már csak 1855 novemberében, tehát hónapokkal a halála után került sor.
- ³⁰ JÓKAI Mór, *Az én kortársaim*, Üstökös, 1872. február 18., 86–87.; 1872. március 3., 110.
- ³¹ Az azonosításokat már az 1858. évi novellákat sajtó alá rendező Fábán Györgyi elvégezte: JMÖM Elbeszélések 8, 335–338.
- ³² JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 2.
- ³³ JÓKAI Mór, *Apotheosis: Petőfi Sándor halálának félszázados évfordulójára*, Budapesti Hírlap, 1899. július 30., 1–2.
- ³⁴ JÓKAI Mór, *Negyven év visszhangja*, Franklin, Budapest, 1884, 13.
- ³⁵ JÓKAI Mór, *Légytottok a halállal*, Magyar Szalon, 1888/8. köt., 443–444.; JÓKAI Mór, *Életem*, OSZK Kt, Oct. Hung. 692.; Az Ujság, 1910. december 25., 3.
- ³⁶ FÜLÖP Dorottya, *Jókai Mór első, folyóiratban közölt versei*, Irodalomismeret, 2021/1, 90–98.

- ³⁷ „Majd *hetven év múlva* légy még egyszer gyermek, / A kit ha legjobban szeretnek, megvernek, / A kinek mindenki keresi a kedvét, / A ki olyan úr a háznál, mint egy vendég. / Majd *hetven év múlva* találj új családot / Leld meg gyermekkori igaz boldogságod, / Anyát, testvéredet, égből küldött angyalt, / Édes reményt, a mely tele van arannyal. / – S íme a mit a sors megjósolt, betellett: / Itt vagyok térdemen kedves Bellám mellett.” (Jókai Mór, „79” = Jókai Mór költeményei Nagy Bellához, OSZK Kt, Quart. Hung. 2029, 34–35. folio. Lásd még: Magyar Nemzet, 1904. február 24., 1.)
- ³⁸ JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 2.
- ³⁹ MARGÓCSY István, *Petőfi mint hazajáró lélek: A Szeptember végén százhatvanhatodik születésnapjára = Uő, Petőfi-kísérletek: Tanulmányok Petőfi Sándor életművéről*, Kalligram, Pozsony, 2011, 247–249.; SZILÁGYI Márton, *A bosszú műve: A hóhér kötele = SZILÁGYI, A magyar romantika ikercsillagai...*, i. m., 97–98.
- ⁴⁰ PETŐFI Sándor *összes költeményei (1847)*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Akadémiai, Budapest, 2008 (Petőfi Sándor Összes Művei), 168.
- ⁴¹ MARGÓCSY, i. m., 248–249.
- ⁴² JÓKAI Mór, *Politikai divatok*, s. a. r. SZEKERES László, Bp., Akadémiai, 1963 (Jókai Mór Összes Művei), 311.
- ⁴³ JÓKAI Mór, *Holt költő szerelme*, Fővárosi Lapok, 1874. március 17., 269.
- ⁴⁴ JÓKAI Mór, *Életem*, i. m., 1.
- ⁴⁵ JÓKAI Mór, *Soha sem egyedül*, Karácsony: A Fővárosi Lapok melléklete, 1891. december 25., 1–2.
- ⁴⁶ SZILÁGYI, *A bosszú műve...*, i. m., 97.
- ⁴⁷ JÓKAI, *Sylvester éjszakák...*, i. m., 1.
- ⁴⁸ *Uo.*, 2.
- ⁴⁹ JMÖM Elbeszélések 8, 322–323.
- ⁵⁰ Dickens karácsonyi műveinek hatásáról: HERMANN, *Jókai karácsonyi novellái...*, i. m.
- ⁵¹ Például: NAGY Miklós, *Virrasztók*, Szépirodalmi, Budapest, 1987, 131–144.; HERMANN, *Jókai karácsonyi novellái...*, i. m., 192.; ADAMIKNÉ Jászó Anna, *Jókai novellái: Retorikai elemzésekkel*, Tinta, Budapest, 2024, 187.
- ⁵² JÓKAI Mór, *Cikkek és beszédek (1850–1860)*, s. a. r. H. Törő Györgyi, Akadémiai, Budapest, 1968 (Jókai Mór Összes Művei), 439.
- ⁵³ JÓKAI Mór, *Költemények, Révai Testvérek*, Budapest, 1904, I, 8.
- ⁵⁴ JMÖM Elbeszélések 8, 320.